

Töyhtö- ja hömötiaisen risteymä

Parus cristatus X montanus Hangon lintuasemalla lokakuussa 2002

Aleksi Lehikoinen

Olin rengastamassa lintuja 7.10.2002 Hangon lintuasemalla (Halias), kun poimin verkosta töyhtötiaisen, joka killui verkossa yhdessä useamman hömötiaisen kanssa. Rengastin linnun ja ihmettelimme pikaisesti rengastusharjoittelussa verkoilla hyöriävän Pasi Pirisen kanssa, kun linnulta puuttui selvä töyhtö. Linnun päälaki muistutti ainoita aiemmin käsittelemiäni juuri pesästä lähteneitä töyhtötiäisnuorukaisia, jotka olin rengastanut saman vuoden kesäkuussa. "Ehkä se on myöhäisestä poikueesta", ajattelin ja lähdin tinni kädessä kohti asemaa tarkoituksena valokuvata lintu. Nuoreksi määritin linnun terävien piikkikärkisten pyrstösulkien perusteella. Kosteikkoverkolla killui kuitenkin jo toistakymmentä lintua, joten päätin päästää töyhtötiaisen menemään ja rengastaa verkossa roikkuvat linnut. Haliaksella pitää tiaisaikaan olla aika varovainen verkkojen aukipitämisen suhteen tappioiden välttämiseksi. Verkot saattavat ennalta arvaamattomasti täyttyä hyvinkin nopeasti useista kymmenistä linnuista, jolloin rengastajalla pitää kiirettä.

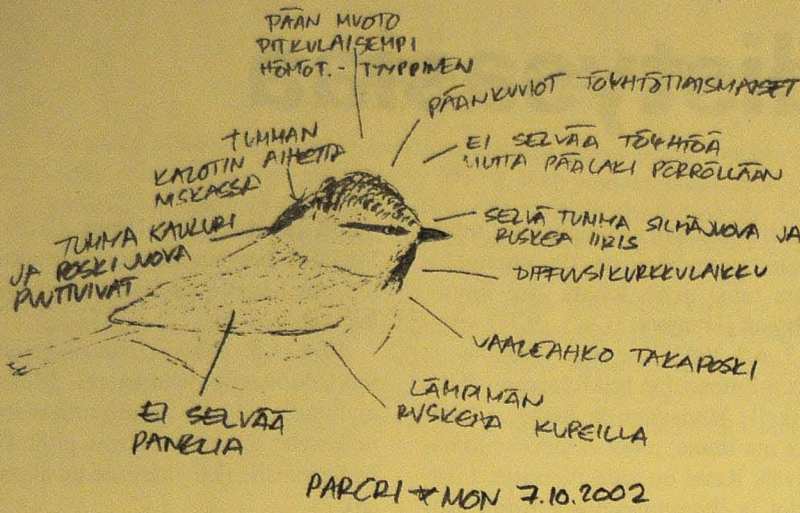
Tyhjennettyäni kosteikkoverkon sinitiaisista palasin tarkistamaan muiden verkkojen tilanteen. Viereisestä pusikosta kuului hömötiäismaista

tsää-tsää -ääntä ja käänsin katseeni vaistomaisesti äänen suuntaan. Hämästykseni pansaan reunaoksissa istuikin töyhtötiainen, joka nokki juuri jalkaansa saamaansa rengasta ja ki-roili vähän väliä: "tsää-tsää!" Tässä vaiheessa aivoissani alkoi raksuttaa, että kyseessä taitaakin olla risteymä. Kiikarilla pääsin tarkkailemaan lintua hyvin. Pään kuvioissa oli selvästi jotta- outoa joka ei sopinut töyhtötiäiselle. Yritin muistella miten töyhtötiäisen päänkuviot menevät, mikä osoittautui haasteelliseksi tehtäväksi. Hihkaisin verkoilla häärivälle Pasille sekä bunkkerilla tapittaville Mari Pihlajaniemelle ja Aatu Vattulaiselle, että "Täällä on töyhtö- ja hömötiäisen blandis!" ja he kiiruhtivat salamanno- peasti paikalle. Tiainen antoi ihailla itseään hyvin ja teimme pikaisesti kuvauksen olettamastamme "töhötiäisesta". Lintu liikkui pienellä alueella matalissa koivupusikoissa linja- ja väliverkkojen välillä. Yritimme ajaa sen lopuksi uudestaan verkkoon valokuvausta varten. Toista kertaa tinni ei kuitenkaan enää suostunut lentämään verkkoon vaan liittyi hömötiäisparveen ja lähti jatkamaan vaellustaan. Eikä sitä sitten enää sen koommin nähty.

Tapaus osoitti jälleen kerran, että tavallisten lintujen tarkempi tarkaste- lu saattaa tarjota hyvinkin yllättäviä lintumaailman erikoisuuksia. Tämä kuitenkin edellyttää, että nämä taval-

liset linnut tunnetaan riittävän hyvin. Varmaan jokainen lintuharrastaja us- kaltaa väittää tuntevansa töyhtötiäisen, mutta yritäpä piirtää töyhtötiäisen päänkuviot ulkomuistista. Ei lie- ne helppoa.

Linnun olisi ehkä tajunnut hel- pommin risteymäksi, jos olisi tien- nyt, että tämänkin tyyppisiä riste- ymiä on olemassa. Suomesta tun- netaan aiemmin valkopää- ja sinitiai- sen (Hasari ym. 1976, Lehtonen 1976, Forsten & Numminen 1992, Rengastustoimisto 1993, Rönnskärin lintuasema 1994), kuusi- ja hömötiäisen (Hilden 1983, Reinikainen 1987, Kosonen & Rintamäki 1991, Pynnönen 1994a) ja lapin- ja hömötiäisen risteymiä (Järvinen ym. 1985, Hilden & Ketola 1985, Järvinen 1987 ja 1987, Pynnönen 1994b, Lehikoinen 2001). Näistä kahta vii- meistä on tavattu myös Haliaksella. Töyhtö- ja hömötiäisen risteymästä en ollut kuitenkaan ennen havainto- päivää edes uneksinut. Myöhemmin kirjallisuutta penkomalla selvisi, että mm. Ruotsissa oli tavattu vastaavan- lainen risteymä aikaisemmin. Loka- marraskuussa 2000 Norrbottenissa Gällivaren kunnassa havaittiin ruo- kinnalla "töhötiäinen" (Backe 2001). Vastaavanlaisia risteymiä on varmas- ti aika ajoin Suomessakin, joten tark- kaavaisuutta ruokintalautojen ää- reen! Alla kuvaus linnusta (kts. myös Kuva 1):

PAANI HÖMÖTIAISMAINEN TSÄÄ-TSÄÄ, MUTTA KÄHEÄNDI JA EHKÄ HIEMAN VOIMAKKAAMPI

Piirros © Aleksi Lehikoinen

Pää: Nopeasti katsottuna päänkuvio hyvin töyhtömaisena. Päälaella töyhtömaiselle tyypillistä musta-valko-suomukuviointia. Päälaella ei ollut havaittavissa selvää töyhtöä, mutta päälaen höyhenet olivat kohollaan kuten esimerkiksi sinitiaisella tämän pörhistäessä päälaen höyheniään. Niskassa oli tummaa hömötiaisen kalotin aihetta. Selvä musta silmäjuova oli melko paksu ja ulottui pitkälle silmän taakse. Vastaavasti silmän edessä juova katkesi reilusti ennen nokan tyveä. Sekä poskelta että kaulansivuilta puutuivat töyhtömaiselle tyypilliset mustat juovat. Posken takaosa oli hömötiaismaisen valkea kun taas etuosa oli töyhtömaisena harmahtava. Kurkkulappu oli töyhtöiaistyyppisen laaja ulottuen ylärintaan asti, mutta reunoiltaan diffuusi, ei selvärajainen kuin töyhtöiaisella. Pään muoto oli hivenen pitkulainen, enemmän ehkä hömötiaismainen kuin töyhtöiaista muistuttava. Linnun silmän iiris oli töyhtöiaismaisen rusehtava ei hömötiaismainen musta nappi silmä.

Siipi ja selkä: Hyvin töyhtömaisena rusehtavanharmaat. Siivellä ei ollut ainakaan selvää vaaleaa hömötiaismaista paneelia kuten Ruotsissa havaitulla yksilöllä.

Kupeat: Kupeilla oli selvää töyhtömaisena rusehtavaa väriä.

Pyrstö: Pyrstösulat olivat töyhtömaisena, yhtenäisen harmaanrusehtavat. Pyrstösulat olivat kärjestä hyvin terävät, mistä määritin linnun nuoreksi.

Ääni: Lintu piti hyvin hömötiaismaista "tsää-tsää"-ääntä, mikä oli kuitenkin selvästi käheämpää ja hieman voimakkaampaa kuin hömötiaisen vastaava ääni.

Kiitokset

Pasi Pirinen auttoi kuvauksen laadinnassa sekä antoi tekstiin rakentavia korjausehdotuksia. Jyrki Pynnönen ja Petteri Lehikoinen auttoivat kirjallisuusuutteiden löytämisessä ja Mari Pihlajaniemi auttoi kirjainasun muokkauksessa. Kiitos heille!

Lähdeluettelo

- Backe, S. 2001: "Tofstita" förmodad hybrid mellan tofsmes och talltita. — Vår Fågelvärld 4/2001 s. 20–21.
- Forsten, A. & Numminen, T. 1992: Viimeaikaisia havaintoja. — Lintumies 27: 125–127.
- Hasari, H., Hasari, E. & Kokko, J. 1976: Valkopäätiaisen ja sinitiaisen

sen risteymä? — Ornis Karelica 3: 31.

Hilden, O. 1983: A hybrid *Parus ater* x *P. montanus* found in Finland. — Ornis Fennica 60: 58–61.

Hilden, O. & Ketola, H. 1985: A mixed pair of *Parus cinctus* and *P. montanus* nesting in Kuusamo. — Ornis Fennica 62: 26.

Järvinen, A. 1987: A successful mixed breeding between *Parus montanus* and *P. cinctus* in Finnish Lapland. — Ornis Fennica 64: 158–159.

Järvinen, A. 1989: More mixed breeding between pair *Parus montanus* and *P. cinctus* in Finnish Lapland. — Ornis Fennica 66: 123.

Järvinen, A., Ylimaunu, J. & Hannila, J. 1985: A mixed nesting pair *Parus montanus* and *P. cinctus* in Finnish Lapland. — Ornis Fennica 62: 25.

Kosonen, L. & Rintamäki, P. 1991: Outoja lintuja. — Suomen Luonto 50(2): 24–26.

Lehikoinen, A. 2001: Hangon lintuaseman toimintakertomus 2000. — Tringa 28: 97.

Lehtonen, R. 1976: Valkopäätiaisen *Parus cyanus* risteytyneenä sinitiaisen kanssa Turussa. — Lintumies 11: 59.

Pynnönen, P. 1994a: Hömö- ja kuusitiaisen risteymä, hösitiainen, Suomenjoella. — Siivekäs 15: 36.

Pynnönen, P. 1994b: Hömö- ja lapintiaisen risteymä Haliaksella. — Tringa 21: 37.

Reinikainen, K. 1987: Hösitiainen (ilmeinen hömö- ja kuusitiaisen risteymä) Pulkkilanharjulla 1987. — Päijät-Hämeen Linnut 18: 122–123.

Rengastustoimisto 1993: Rengastustoimiston tiedonantoja n:o 111.

Rönnskärin Lintuasema 1994: Rönnskärin lintuaseman vuosiraportti 1992–1993, n:o 18.